

Wild zwijn

Sus scrofa

Een volwassen wild zwijn wordt in Nederland gemiddeld 150 cm lang en 75 cm hoog. De afmetingen zijn echter sterk afhankelijk van voedselaanbod, dekking en rust. Onder zeer gunstige omstandigheden worden mannetjes tot 200 kg en vrouwtjes tot 120 kg, maar in Nederland is dit gemiddeld respectievelijk 88 en 58 kg.

Oude mannetjes leven veelal solitair, maar de andere dieren leven in een groep (rotte). Overdag rusten ze in nesten (legers, ketels) in het bos of op de heide; als gevolg van verstoring zijn ze voornamelijk 's nachts actief. Een mannetje paart met meerdere vrouwtjes. De piek in de voortplanting valt in oktober-november. Na een draagtijd van bijna vier maanden worden, afhankelijk van leeftijd en conditie van de moeder, 1-12 biggen geboren. Onder gunstige omstandigheden, bijvoorbeeld in jaren met veel mast van eikels, beukenootjes en tamme kastanjes en een overvloedig aanbod van breedbladige grassen, hebben volwassen zeugen twee worpen per jaar, doen de eenjarige zeugen mee aan de voortplanting en kunnen zelfs biggen al drachtig worden (GROOT BRUINDERINK & HAZEBROEK 1995). Het komt echter ook voor dat ruim de helft van de biggen binnen zes maanden na de geboorte sterft als gevolg van (een combinatie van) koude, nat weer, wormziekten of grote droogte. Predatie speelt in Nederland geen rol.

Leefomgeving

Het wild zwijn is in staat om in vrijwel alle biotopen te overleven, maar heeft voorkeur voor een gevarieerd landschap met een afwisseling van bossen en open gebieden. Bij voedselgebrek kunnen foerageertochten tot wel 30 km worden ondernomen en omdat 's zomers en 's winters verschillende foerageergebieden kunnen worden gebruikt, kan het totale leefgebied wel 15.000 ha groot zijn. Aangezien de vrije bewegingsruimte van wilde zwijnen in Nederland beperkt is, komen zulke lange trektochten hier niet voor en zijn gegevens over dit gedrag bij ons schaars (GROOT

BRUINDERINK ET AL. 1999). Bij voedselgebrek of verstoring kunnen hele groepen, meestal bestaande uit meerdere familiegroepen, zich over grote afstanden verplaatsen en op onverwachte plaatsen opduiken.

Voedsel

Wilde zwijnen zijn alleseters. Ze wroeten diep in de bodem op zoek naar wortels, insectenlarven, wormen en ander dierlijk voedsel. Ze hebben een sterke voorkeur voor mast en de belangrijkste natuurlijke foerageergebieden zijn oude loofbossen en natuurlijke graslanden. Daarnaast bezoeken ze frequent landbouwgronden, cultuurgraslanden en wijngaarden. Vooral in mastrijke jaren wroeten ze in bermen van wegen en bospaden en op andere plekken met een grasmat. Dit kan te maken hebben met een verhoogde behoefte aan dierlijk voedsel, waarmee eiwittekort, ontstaat als gevolg van een te eenzijdig dieet van mast, wordt gecompenseerd. In winters met weinig mast wroeten ze veel in adelaarsvarens op zoek naar de wortelstokken en voorraden van bosmuizen.

Areaal

Het wild zwijn is vooral een Euraziatische soort. Hij komt voor van West-Europa en Noordwest-Afrika tot in Japan en Indonesië (GROOT BRUINDERINK & DEKKER 2010A), maar ontbreekt in woestijnen, hooggebergten boven de sneeuwgrens en het grootste deel van Scandinavië en Noord-Siberië. In Groot-Brittannië, Scandinavië en Denemarken is hij in de zeventiende eeuw uitgeroeid, maar later weer geïntroduceerd (HERRE 1986). Wilde zwijnen buiten het oorspronkelijke verspreidingsgebied zijn nakomelingen van tamme varkens (LONG 2003).

Voorkomen in Nederland

Prehistorie

Vindplaatsen van resten van wilde zwijnen na de ijstijden dateren al uit het Laat-Paleolithicum (ca. 11.000 v.Chr.). Kennelijk vormde de soort een belangrijke voedselbron voor de prehistorische mens. In die tijd begonnen mensen al het wild zwijn voor het vlees te houden. Getuige de vele vondsten van resten bij opgravingen van Romeinse nederzettingen was het toen nog in grote delen van het land aanwezig (DE RIJK 1987B).

Historische gegevens tot 1946

In de eerste helft van de negentiende eeuw was de soort in heel Nederland uitgeroeid. Er waren zelfs geheel geen

Wilde zwijnen.
Foto: Marijn Heuts.
Wild boars.

waarnemingen in de periode 1826-1861. Tussen 1861 en 1870 verschenen zwerfende wilde zwijnen op de Veluwe, in de Liemers (GE) en in de Meinweg (LI). In 1907 werden ze op het Kroondomein op de Veluwe uitgezet ten behoeve van de jacht en tot halverwege de twintigste eeuw waren ze welhaast geheel beperkt tot deze regio. Deze dieren waren afkomstig uit Duitsland en Oost-Europa. In de Tweede Wereldoorlog groeiden de populaties in België en de grensstreken van Nederland, ondanks felle bejaging om schade te voorkomen.

Periode 1946-1969

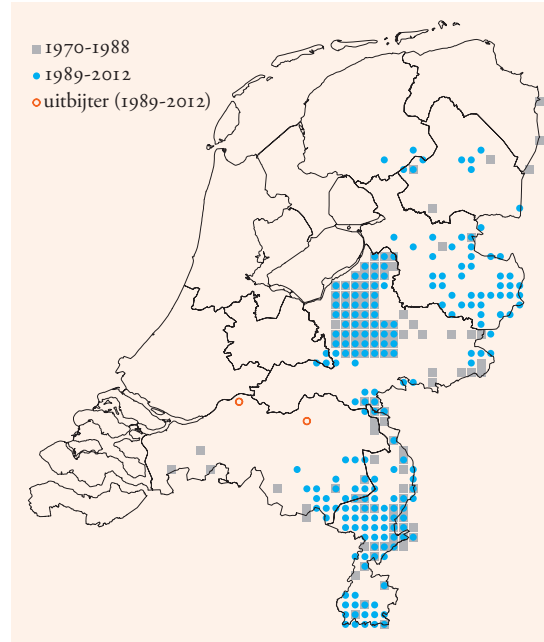
In deze periode werden op veel plaatsen buiten de Veluwe en het Meinweggebied wilde zwijnen gesignaleerd en geschoten. Het waren de naweën van de oorlog, waarin bijvoorbeeld rasters om grotere natuurgebieden en militaire terreinen onklaar waren geraakt waardoor dieren waren gaan zwerven. Het landbouwbelang telde hier echter het zwaarst en aan het einde van deze periode heerste er weer 'orde': het wild zwijn was in principe wederom netjes beperkt tot twee gebieden, namelijk de Veluwe en de Meinweg. Buiten deze gebieden werd het wild zwijn niet getolereerd. De jachtwet van 1954 kwalificeerde de soort als schadelijk wild.

Periode 1970-1988

In 1972 werd het wild zwijn in de jachtwet geschaard onder het grofwild, waardoor het afschot aan meer regels wordt onderworpen. In Nederland was de verspreiding ook in deze periode beperkt tot de Veluwe en het Meinweggebied. Op de Veluwe (80.000 ha) bedroeg de voorjaarsstand 800-1500 exemplaren, afhankelijk van het aanbod van mast. In het Meinweggebied (1800 ha) leefden ongeveer 50 exemplaren. Deze waren onderdeel van een grensoverschrijdende populatie van in totaal zo'n 400 dieren in het Duits-Nederlandse grenspark Maas-Swalm-Nette (10.000 ha). Daarnaast kwamen zwerfende wilde zwijnen incidenteel elders voor in Limburg en Gelderland, en ook wel in Noord-Brabant. Vanaf 1976 werd de populatie op de Veluwe door afschot op ongeveer 900 exemplaren gehouden, en in de Meinweg op 50. Echter, het exacte aantal wilde zwijnen valt zeer lastig tot niet te bepalen. De telresultaten, verkregen door op tal van voerplaatsen gelijktijdig enkele keren te tellen, kunnen worden beschouwd als een minimumschatting van de werkelijk aanwezige stand (GROOT BRUINDERINK ET AL. 2013).

Periode 1989-2012

De vanaf 1976 geldende doelstelling bleek op de lange termijn niet houdbaar. Vanaf 2002 is onder de Flora- en faunawet het wild zwijn een beschermd inheems zoogdier. Populatiebeheer (afschot) is vanaf dat moment aan een provinciaal ontheffingstelsel onderhevig. Vanaf 2004 is het aantal plaatsen waar wilde zwijnen worden gezien bijna verdubbeld, en is de populatie ook meer gespreid over het oosten van het land. Op de Veluwe liepen de aantallen op tot naar schatting 6000 en meer (zomerstand), afhankelijk van de hoeveelheid mast in het voorafgaande seizoen. Geleidelijk vestigden zich wilde zwijnen in het gebied dat van overheidswege wordt aangeduid

als nulstandgebied. Ofschoon het beleid erop gericht is hier alle wilde zwijnen af te schieten, hebben deze, met wisselend succes, kans gezien zich op verschillende plaatsen te vestigen, met name in Noord-Brabant en Limburg. Het succes van het beleid is afhankelijk van de mate waarin jagers erin slagen om vestiging te voorkomen (GROOT BRUINDERINK ET AL. 2011). Ook is niet uit te sluiten dat incidenteel wilde zwijnen ontsnappen uit fokkerijen of worden uitgezet (JANSMAN ET AL. 2013).

Na 2012

In aansluiting op dit laatste kent Noord-Brabant een recente geschiedenis van natuurlijke migratie en het loslaten van wilde zwijnen, die begin 2015 resulteerden in drie à vier populaties die naar verwachting op korte termijn zullen versmelten (JANSMAN ET AL. 2013; secretaris FBE Noord-Brabant mond. med.). Een voorzien jaarlijks afschot van 285 dieren zal de uitbreiding niet tegenhouden.

▼
Wroetsporen van wilde zwijnen. Foto: José van der Weijde-Kemp.
Rooting traces of wild boar.

Veranderingen en oorzaken

De afgelopen 15 jaar zijn over het algemeen goede jaren voor het wild zwijn geweest, waardoor de aantallen konden toenemen. Rekende men tot in de jaren 1990 met een jaarlijkse aanwas van 100-150%, in de periode daarna was deze regelmatig 200-250%. Deze toename vindt ook plaats in Duitsland, België, Luxemburg en Frankrijk. Een combinatie van oorzaken speelt hierbij een rol, zoals het ouder worden van de bossen met meer en regelmatig mast, mildere winters met minder sterfte, en de toename van het areaal maïs. Daar komt bij dat jagers laten weten de aantallen niet meer in toom te kunnen houden. Ook de veronderstelde onderschatting van de werkelijke aantallen bij

▼
Wild zwijn.
Foto: Paul van Hoof.
Wild boar.

de jaarlijkse tellingen speelt een rol, waardoor het daarop geënte afschot tekort schiet.

Bedreigingen en bescherming

Zowel het toenemend aantal wilde zwijnen als de toename van het verkeer leidt tot een stijgend aantal aanrijdingen (GROOT BRUINDERINK ET AL. 2012A). Bos dat tot aan de weg groeit betekent dat zwijnen zich hier kunnen schuilhouden, om dan plotseling over te steken; een automobilist kan hier niet op anticiperen. Daarnaast vormt de jacht een bedreiging voor individuele wilde zwijnen. Op dit moment is er echter geen sprake van bedreiging van de populatie in Nederland. Wel houdt de intensieve varkenshouderij een voortdurend risico in voor de wilde zwijnen, vanwege het besmettingsgevaar met zeer besmettelijke dierziekten als de klassieke varkenspest, de Afrikaanse varkenspest, de ziekte van Aujeszki en mond- en klauwzeer (GROOT BRUINDERINK & LAMMERTSMA 2006). In Duitsland is met succes de methode van orale vaccinatie (uitleggen van met vaccin voorbehandeld aas) toegepast ter bestrijding van klassieke varkenspest, dus dat zou in Nederland ook een optie zijn.

Geert W.T.A. Groot Bruinderink

SUMMARY

Wild boar *Sus scrofa*

Distribution of the wild boar in the Netherlands is strictly controlled, and is limited to two areas: the Veluwe in Gelderland and the Meinweg in central Limburg. Wild boars outside these areas are culled. Wild boars prefer varied landscapes with a mix of forest areas and open spaces. Since the beginning of the 21st century, annual population growth has increased to 200-250% in many years. Recently, wild boar has expanded its range in Noord-Brabant. Culling will probably not suffice to stop further growth of this population.